

Joó Mária

Eötvös Loránd Tudományegyetem

Beauvoir első regénye és a formálódó egzisztencialista etika

Beauvoir sokáig kiadatlan első regénye kiváló mű. Élményszerűen ábrázolja öt fiatal nő útkeresését, szabadság iránti vágyát a katolikus erkölcsi normák szorításában. Nagy érzelmek, öntudatlan vágyak és intellektuális igények keresnek kifejezést a férjhezmenés vagy hivatás, önállóság vagy engedelmesség alternatíváiban. Beauvoir korai regényeiben az egzisztencialista etika (választás, önámítás, szabadság) formálódik, mely egy évtizeden belül *A második nem*-ben és morálfilozófiai írásaiban ölt elméleti formát. Az ő számára a filozófia eleven valóság, élő gondolkodás volt regényben, értekezésben, memoárban.

A mű helye Beauvoir életében és művében

A hit hatalma első magyar fordításának megjelenése alkalmából érdemes Beauvoir méltatlanul elhanyagolt első művéről gondolkodni: értékéről, az életműben elfoglalt helyéről és arról, hogy ma mit jelenthet nekünk. Elsősorban morális szempontból fogom vizsgálni: a női szubjektum (az öt fiatal szereplő) formálódását, morális útkeresését a kialakuló egzisztencialista filozófia elveinek egyik első megjelenítéseként értelmezem. Vizsgálódásom tágabb elméleti kontextusa irodalom és etika, ill. regény és filozófia kapcsolata. Beauvoir filozófiát tanult a Sorbonne-on és írónak készült, ahogy élettársa Sartre is. Megismerkedésük után Beauvoir feladta filozófiai terveit és az irodalmat választotta (legalábbis a memoárok szerint) a Filozófiát átengedve Sartre-nak.¹ (Neki eszébe se jutott korlátozni magát.) Bár Beauvoir egzisztenciális választásként az irodalom javára döntött, de művei szembeszegülnek döntésével, melyek alapján egyre inkább morálfilozófusként, elméletíróként értékeljük, önazonosításával némileg vitatkozva. A formálódó egzisztencializmus, egzisztencialista etika kérdésében *A második nemet* használok viszonyítási pontnak (1949), utalva a korai

¹ A Luxemburg-kertben játszódik le a jelenet, ahol Beauvoir kapitulál Sartre filozófiai vehemenciája előtt, mellyel szétszedte egy megírandó etika terveit. Ld. *Egy jóházból való úrilány* 1961, 403-410. Lásd még Joó 2005, 44-48. Valójában Beauvoir mégis megírta azt az etikát *Az ambiguitás etikájához* címen 1943-ban, és más kisebb etikai írásaiban!

morálfilozófiai művekre, mint *Az ambiguitás etikájához* című (1947).² A kutatás mai állása szerint Beauvoir alkotta meg az egzisztencializmus etikáját a negyvenes évek során, melynek előkészítése e mű és összefoglalása, *A második nem*.³ Sartre *A Lét és a Semmi* legvégén említi egy, a koncepciójára alapuló etika megalkotásának igényét (Sartre [1943] 2006, 732), de csak jegyzeteket készített hozzá,⁴ majd végleg feladta a tervet, a jegyzetek végül így, töredékesen jelentek meg.

Megélt tapasztalat

Beauvoir a művet 1935 és 1937 között írta, két kiadóhoz is elküldte, mindketten visszautasították. Ezért csak 1979-ben került sor kiadására, baráti unszólásra, mivel a szerző elfogadta a kiadók megítélését és a fiókban hagyta művét. Még a kiadáskor sem volt elégedett vele, bár már látott benne értékeket, ahogy a késői Előszóban ki is fejt. Olvasóként bátran kijelenthetjük, hogy nem értünk egyet a szerzővel, kiváló, eredeti, ma is eleven mű, szerves része az életműnek. A Beauvoir által megfogalmazott esztétikai kifogások mára elvesztették súlyukat, mint pl. az, hogy az öt történet nem szerveződik koherens regénnyé, - a mai olvasó számára az a narratív stratégia megszokott, hogy az egyes történetek szereplőit laza szálak kötik össze, és öt különböző szempontból éljük meg általuk a korabeli női szubjektivitás lehetőségeit. Tisztán irodalmi szempontból szinte jobbnak tartom, mint az első, 1943-ban megjelent sikeres regényt, a *L'Invitée*-t (*A vendég lány*). Ez filozofikusabb, maga Beauvoir és a filozófus barát, Merleau-Ponty is igazi filozófiai regénynek tartják, és mindketten elmélkedtek is ennek kapcsán regény/irodalom és filozófia kapcsolatáról.⁵ *A hit hatalma* elevenebb, a filozófia (ti. morálfilozófia)

² Egy szöveggyűjteményben pár oldal olvasható belőle Hársing László szerkesztésében *Irányzatok az etika történetében*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 2001, 192-195. Ld. még „Egzisztencialista etikák” című fejezetét, 175-200.

³ Az Előszó leszögezi, hogy az egzisztencialista etika a kiindulópontja (Beauvoir 1971, 26). Bővebben a műről ld. Joó 2003; 2005.

⁴ A Sartre-Beauvoir pár intellektuális szimbiózis megismerkedésüktől élt, ezért a mai vita a szerzőségről a ki befolyásolt kit, jegyében (Fullbrook 1998) indítékában jogos, hiszen, filozófiai teljesítményét méltánylandó, Beauvoirt ki kell emelni Sartre árnyékából, de Sartre műveinek szerzőségét mindez nem módosítja. Hiába közösen alakították ki az egzisztencialista eszméket, mégis Sartre írta meg belőle a nagy művet (*A Lét és a Semmi*, 1943). Azt azonban érdemes vizsgálni, hogy milyen az egzisztencialista életérzés, regény vagy filozófia beauvoiri és sartre-i változata: Pl. Sartre regényét, az *Undort* összevetni Beauvoir regényével, *A vendéglánnyal* vagy *A hit hatalmával*, de ez már egy másik cikk témája lenne.

⁵ „Littérature et métaphysique” in: *Les Temps Modernes* 1,7 April 1946. Angolul in Beauvoir 2004 261-279. Merleau-Ponty. *Métaphysique et le roman* in: *Sense et non-sens* (1948).

eleven valóságát tükrözi, ugyanis Beauvoir számára ez volt a filozófia (Beauvoir 1965,210) és ez ma is hat.

A francia cím *Quand prime le spirituel* (szó szerint *A spiritualitás elsőbbsége*) az egyik fő életkérdésre utal, mely mind az öt fiatal nőt foglalkoztatja: a katolikus szellemiség morális parancsainak hatalma, zsarnokságától megszabadulás, ellene való lázadás vagy elfogadás dilemmája. Az eredeti cím egy francia katolikus teológus-író J. Maritain *Primauté du spirituel* című 1927-es könyvét idézi. Beauvoir fiatalkorának is ez volt az egyik fő problémája: neki sikerült kitörnie a katolikus középosztály női életvilágában központi szerepet játszó valláserkölcshöz szorításából, de barátnője, Zaza élete ennek esett áldozatul. Erről Beauvoir mintegy 20 évvel később, memoárjai első kötetében ad számot, *Egy jóházból való úrilány emlékei* címen (Beauvoir 1958); míg ennek első megfogalmazását Anne történetében sikertelennek tekintette: „és nem sikerült megírnom a Zaza haláláról szóló elbeszélést, pedig a szememben ez volt a spiritualizmus legfőbb bűne” (Beauvoir 2013, 6). A vallásos nevelésnek, spirituális értékeknek a regényben csak egy nőalak számára nincs jelentőségük: Chantal, a fiatal tanárnő nem hívő, de katolikus iskolában tanít. A nőalakok eleven tapasztalata, testük, a vágyaik, érzelmeik ereje, 'igazsága' kérdőjelezi meg, láttatja hazugságnak, önámításnak a katolikus szellemiség hatalmát. A rosszhiszeműség, önámítás (*mauvaise foi, bad faith*) és a szabadság egzisztencialista fogalmára később kitérek.

Beauvoir életének másik, jelentős tapasztalata (a 'megélt tapasztalat' egzisztenciális-fenomenológiai fogalma jelentésében) a filozófiát tanító fiatal tanárnő helyzetéből származik, aki a középiskola utolsó évében a felnőttkor küszöbén álló lányok, fiatal nők világának csodált vagy megbotránkoztató szereplője, mintaképe vagy veszélyes ellenpéldája. 1931-től több mint tíz éven keresztül, főleg vidéken, majd Párizsban tanított egészen 1943-ig, amikor a tanügy megvonta tanári engedélyét egy szülői feljelentést követő vizsgálat nyomán, bár az nem igazolta az erkölcsi megrontás vádját. A mű a fiatal nők közötti érzelmi-erotikus kapcsolatok, barátságok, szerelmes rajongások világának revelatív erejű megjelenítése, ahol minden kétértelmű, eredendően, ontológiai értelemben az, mint ahogy talán minden erős érzelmi kapcsolat egzisztenciálisan az, legyen szó azonos vagy különböző neműekről. Az emberi szexualitás, létezés alapvető többértelműsége, plaszticitása még ma is merész igazság, művészeti ábrázolásban és elméleti állításként is. Mindenesetre a mű igazsága a megjelenéskor 1979-ben (a 68-as szexuális forradalom után) kevésbé volt megbotránkoztató, mint megírásakor, negyven évvel korábban, amit *A második nem*-et illető egyes vádak alapján sejthetünk.⁶

⁶ 1949-ben a mű szemérmertlensége ellen tiltakozott Mauriac, Beauvoir intim testrészeire vonatkozó híradásként értelmezve a női testre vonatkozó elméleti tudás ismertetését.

Sokak számára még manapság is meglehetősen botrányosnak számít Beauvoir szexuális identitásának életrajzi kérdése: mindkét nemmel voltak szexuális kapcsolatai (vagyis biszexuális?), bár memoárjai ezt elkendőzik, de az utóbbi két évtizedben megjelent források kétségtelenül bizonyítják (Simons 1999). Levelezésének kötetei, melyek már a kilencvenes évektől kezdve sorban jelentek meg, is sokat elárulnak, valamint az újabban megjelent fiatalkori naplók is vallanak erről (Beauvoir 2009 és 2006). A memoár, mint műfaj nehezen vádolható hazugsággal, legfeljebb elhallgat vagy átstilizál élményeket, hiszen az önéletrajz is narratív konstrukció. (Simons 1999; Altman 2007). Ebben az esetben a regény művészi igazsága erősebb, árulkodóbb: *A hit hatalma* élményvilága önmagáért beszél. A primér életrajzi forrásokból (naplók, levelek) később megismert tények csak alátámasztják azt, amit olvasóként már úgyis sejtünk, tudunk. Persze ettől függetlenül érdemes morális szempontból az identitás vállalásának, az identifikáció (azonosulás) és azonosítás kérdéseit is szemügyre venni: Beauvoir nem vállalja a leszbikus identitást, de a biszexuálisat sem, csak a női, írói, értelmiségi identitással azonosul. A feminista és gender kutatásban sok szemrehányás, vád érte identifikációját (férfi, eunuch, titkolt leszbikus), de éppen ez a vonása lehet aktuális a queer-, vagy a posztgender elmélet számára (erről a kérdésről a tanulmány végén, a szexualitással kapcsolatban írok). A média még a 100. évforduló kapcsán, 2008-ban is „A botrányos Simone” („Simone, la scandaleuse”) szalagcímekkel irt róla (Suleiman 2009).⁷ *A második nem* 1969-es magyar kiadásából A leszbikus nő című fejezet kimaradt (és sok más is), bizonyítván, hogy az úgynevezett szocialista nemi erkölcs is prűd volt.

A regény helye az életműben: irodalom és filozófia kapcsolata

A hit hatalmát bátran tekinthetjük Beauvoir első irodalmi művének, regénynek. Nem afféle ifjúkori zsenge, hiszen már mutatja Beauvoir művészi kvalitásait, az őt később is foglalkoztató életproblémákat, melyeket morális-filozófiai szinten fogalmaz meg⁸. A későbbi feministát, *A második nem* szerzőjét is felismerjük benne, visszaköszönnek abban a korai mű élethelyzetei, női életkorszakai (pl. „A nevelés” (Formation)című részben).

Közvetlenül ez után kezdett dolgozni az első, *A vendég lány* címmel megjelent, sikeres regényén. Közben azonban Beauvoir mégis írt filozófiai

⁷ A magyar média is csatlakozott, Várkonyi Tibor „*Beauvoir jubileumi feneke*” című cikkével (*Népszava*, 2008. jan. 26. 22. sz.) egy híres meztelen fotóra utalva, amely hátulról mutatja imigyen Beauvoir-t. Mikor jelenne meg a sajtóban egy ilyen fotó, mondjuk Sartre-ról? Egyáltalán, mi köze az alkotások értékeléséhez az alkotó fenekéről közölt képnek?

⁸ A két általam ismert magyar recenzió egyike elismerően ír a mű erényeiről (Bende 2014).

műveket is — a mi szerencsénkire korábbi döntéséhez nem ragaszkodott következetesen. Erre a választásra memoárjaiban több helyen visszatér, újból magyarázza: az 1. kötetben Sartre-ral való kapcsolatuk kialakulása kapcsán (1929), majd a 2. kötetben a tárgyalt regény megírásának éveiről szólva összeveti kettejük filozófiai képességeit, és általánosságban elmélkedik filozófia és irodalom viszonyáról (Beauvoir 1965, 209-213). Ha a közfelfogással egyetértve elfogadjuk irodalom és filozófia különállását (amellyel bizonyos értelemben nem értünk egyet), akkor életművében elkülöníthetünk egy elméleti-filozófiai és egy irodalmi vonulatot.

A többé-kevésbé tisztán irodalmi vonulat a jelen regénnyel indul, egyik csúcsa *A mandarinok*, mely Goncourt díjat kapott 1954-ben, majd az utolsó évtizedek kisregényeit (*Egy megtört asszony*, *Könnyű halál*) sorolhatjuk ide.⁹ Ezek alapján — joggal — elsősorban íróként tartották számon, és Beauvoir is ennek tekintette magát. Az utóbbi évtizedekben azonban az érdeklődés homlokterébe kerültek korai filozófiai művei, és felmerült a kérdés, hogy miért nem tartotta őket fontosnak. A magyarázat egyik eleme kétség kívül a Sartre-hoz való viszonyítás: ha filozófián a saját rendszer megalkotását értjük, akkor Sartre filozófus, és ő nem az, noha a filozófusok írásainak jobban mélyére hatolt, mint Sartre. Evvel Sartre is egyetértett, sokra tartotta Beauvoir éles elméjét. Ezen kívül a kor filozófiájáról alkotott rossz véleménye is közrejátszhatott abban, hogy Beauvoir lemondott korábbi filozófiai ambíciójáról, melyről diákkori naplója tanúskodik. A század első felének francia akadémikus filozófiáját, ill. a szisztematikus filozófiát (metafizikát) élettelennek tartotta, számára azonban „a filozófia eleven valóság volt” (Beauvoir 1965, 210). Sartre-ral közös életterve (az egzisztencialista ’projet’) számára az irodalom látszott alkalmasabb formának, amely terv a mindenről számot adás, mindent megörökítés (és persze előbb a ’mindent kipróbálás’) igénye volt. Ezt a tervet mindketten bátran követték, valójában Beauvoir is — minden ellenkező deklarációja dacára — engedett filozofáló hajlamának regényben, esszében, morálfilozófiai értekezésben. Az utókor dolga felmérni, hogy ki melyik műfajban alkotott jelentősebbet. Az ítélet talán pont a fordítottja lesz a személyes ambícióknak? Lehet, hogy Sartre íróként és nem filozófusként, míg Beauvoir gondolkodóként és nem szépíróként fog jelentősebbnek bizonyulni!? Magam Beauvoir esetében hajlanék erre az újabb

⁹*A megtört asszony* című kötet magyar kiadása három kisregényt tartalmaz, köztük a *Könnyű halál* című is (Beauvoir 1984.). Még két regénye jelent meg magyarul, az egyik a filozófiai vonulatba tartozó *Minden ember halandó* (Beauvoir 1973) (eredeti 1946-ban jelent meg). A másik az irodalmiasabb *Képek, káprázatok* című (ford. Görög Livia. Budapest: Európa, 1971). Még vannak kisebb irodalmi művei, (színdarab), (Beauvoir 2011), útirajzok stb. Legújabbban egy késői kisregény is megjelent első magyar fordításban: *Félreértés Moszkvában* (ford. Takács M. József. Budapest: Jaffa, 2015).

megítélésre: Beauvoir morálfilozófus, vagy filozófiai író, regényeiben is az, és elméleti művei a francia esszéírók nagy tradíciójába tartoznak.

Az életmű terjedelemben talán súlyosabb vonulata az erősen intellektuális, filozófiaiinak is nevezhető szál. Ide tartoznak a korai, egyértelműen filozófiai művek, melyek súlyát a kutatás csak az utóbbi évtizedekben mérte fel, valamint számos irodalom-, és politikaelméleti cikke, recenziója, melyek egy része még életében önálló kötetekben is megjelent. A kétezres évektől Sylvie Le Bon Beauvoir közreműködésével indult egy új, hiánypótló Beauvoir kiadás angolul, ezek tematikus kötetekben adják közre a filozófiai, irodalmi és politikai írásokat, eddig négy jelent meg a diákkori naplóval együtt. *A második nem* is a filozófiai-elméleti művek közé tartozik,¹⁰ műfaji-tudományos besorolása változó (szociológia, filozófia), újabban egyes kutatók irodalomelméletként definiálják (Altman 2007; Moi 2009). A szinte elfeledett *Az öregség* című késői mű méltó párdarabja az előbbinek.¹¹ A memoárok négy kötete is legalább annyira a 20. század nagy részének szellemi-művészeti körképét rajzolja meg (eszmetörténet), mint amennyire megörökíti a Sartre- Beauvoir pár magánéletét.¹² Valójában magánéletük a nyilvánosság előtt zajlott, a negyvenes évek közepétől minden politikai-, intellektuális eseményben a középpontban voltak, és a sajtó nemcsak Európában, hanem Kubától a Szovjetunióig át Kínáig követte megnyilvánulásaikat. Ezek az elméleti írások terjedelmüket tekintve nagyobb részét teszik ki az életműnek, mint a regények vékony kötetei, még a terjedelmesebb *Mandarinokat* is beleszámítva, bár idesorolása kétértelmű, hiszen erősen intellektuális regény.

Végül azt állítottam a bevezető értékelésben, hogy ez a korai regény bizonyos értelemben feministának tekinthető, összekapcsolódik a következő évtized végén megírt *Második nem*-mel. Egy női világot ábrázol, öt különböző hősnő szempontjából, életükben a nők, anyák, tanárnők, barátnők játszanak elsődleges szerepet, bár megjelenik egy-egy vágyott férfi is (egy hősnőnek Marcelle-nek van két férfigapcsolata) Ez alapján még nem nevezhetnénk feministának, csak női regénynek vagy lányregénynek, ebből a műfajból több kortárs regényt is ismerünk (pl. Colette-től), Beauvoir is gyakran hivatkozik rájuk (pl. Rosamond Lehmannra). Ha ide sorolnánk, akkor is a műfaj kivételesen őszinte és eredeti példánya lenne, de ennél jóval fajsúlyosabb, mert olyan fiatal lányokat ábrázol, akik komolyan veszik emberi sorsukat, a vallásos spiritualitást is, vagy abból kiábrándulva új morális-szellemi létre vágynak.

¹⁰ Erről ld. Joó 2003.

¹¹ Tavalý jelent meg egy, ezt a művet elemző tanulmánykötet Silvia Stoller szerkesztésében.

¹² A hatvanas évek második felében magyar fordításban megjelent a 2. kötet, *A kor hatalma*, 1965-ben, a 3. kötet, *A körülmények hatalma* 1966-ban, és az első, *Egy jóházból való úrilány emlékei* című 1967-ben. A 4. kötetet nem fordították le magyarra (*Tout compte fait*. Paris: Gallimard, 1972).

Azért nevezem 'feministának', mert megmutatja a kor női világában vergődő, szabadulni vágyó fiatal nők autentikus szubjektivitását, önmegvalósítási igényüket, szabadságvágyukat. Ezzel a minősítéssel ellentmondok Beauvoir önmeghatározásának, ő ugyanis nem vallja magát feministának, még *A második nemben* is kívülállóként tekint rájuk („a feministák szerint...”). A feminizmus szellemi anyja a feminizmussal való azonosulásig csak a hetvenes években jutott el, amikor a mozgalomban is részt vett, akkor már értelmiségi ikonként súlyt adott a követeléseknek.

Etikai-kritikai elemzés¹³

A következőkben bemutatom a műben a kialakulóban lévő egzisztencializmus néhány központi fogalmát, a fiatal lányok, nők élethelyzetében (szituációjában): a szabadság és választás, a rosszhiszeműség és a test, érzelmek, szexualitás létmódjait. Ezeket az érett egzisztencializmus és fenomenológia művében *A második nemben* található jelentésükben használom.

Az egzisztencializmus¹⁴ valójában életfilozófia, az első egzisztencialistának nevezhető hősök, regényalakok Dosztojevszkij-figurák és számos 20. századi regény szereplői: Musil tulajdonságok nélküli embere, Camus, Beckett, Kafka, Sartre alakjai. A filozófiai elődök közé tartozó Nietzsche, Kierkegaard is inkább életfilozófusok, nem a tradicionális-metafizikai kánon tagjai, hanem éppen azt szándékoznak lebontani. A fenomenológia is az életvilágot, a testi tapasztalatot, létezést akarja feltárni. Az etika dominál ebben a tradícióban, melyet inkább Beauvoir folytat, míg Sartre *A Lélet és a Semmi*-ben (1943) ontológiává fejleszti azt, miután előbb regényében *Az undorban* (1938) és számos irodalmi művében az egzisztencialista életérzés 20. századi változatait mutatja fel.¹⁵ Az előző évszázadban Kierkegaard

¹³ A *Helikon* 2007/4 különszáma foglalkozik etikai-kritikai megközelítéssel, amit Bényei Tamás és Kovács Z. Zoltán szerkesztett, illetve a bevezető tanulmányt is ők írták. *A második nem* műfajának irodalomelméletként, vagy irodalomkritikaként történő újabb értelmezései közel esnek ehhez a szemlélethez (vö. Moi 2009; Altman 2007, 228).

¹⁴ Tájékozódásul egy régebbi magyar kötet, *Az egzisztencializmus* (szerk. Köpeczi Béla) azért érdekes, mert Sartre és Beauvoir korai magyar recepcióját mutatja, míg egy új angol kötet jelzi, hogy megint divatba jött az egzisztencializmus és a fenomenológia együttese *A Companion to Existentialism and Phenomenology* (eds. R. Dreyfuss, Wrathall Malden Blackwell, 2006). Ebben már a feminista elmélet eredményei is helyet kaptak.

¹⁵ Hazel Barnes, Sartre-fordító és kutató szerint ő is először irodalmi formában fogalmazza meg egzisztencialista eszméit (Barnes 1967). Fontos megjegyezni, hogy az 'egzisztencializmus' szót csak 1945-től kezdik használni, Sartre 1945-ben tartott „Az egzisztencializmus humanizmus” című híres előadása után, Beauvoir is csak ezután nevezi magát

műveiben megjelenik például a választás és a szorongás egzisztencialista fogalmának érzése és előképe, erősen irodalmi-művészi megformálásban. A fenomenológia ennek a később egzisztencializmusnak nevezett gondolkörnek csupán egy bizonyos aspektusát jelöli, ezért beleértem az egzisztencializmus negyvenes évek-beli fogalmába. Aztán az ötvenes években az utak és a barátok, Sartre, Beauvoir és Merleau-Ponty elváltak, de az 50 évvel későbbi olvasóknak inkább a hasonlóságok ötlenek szembe és nem a különbségek (kivéve, hogy Merleau-Ponty nem írt irodalmi műveket).

Elemzésem demonstrálhatja, hogy az egzisztencialista filozófia sokkal közelebb áll az irodalomhoz, mint bármely más filozófiai irányzat; nem véletlen, hogy művelői között sok az író-filozófus, akik mindkét területen alkotnak. (A regény oldaláról közelítve a kérdést, evidens, hogy a morális gondolkodás, eszmék egy szereplő konkrét élethelyzeteihez tartozhatnak.) Sartre és Beauvoir mellett egy angol példát említek: Iris Murdoch, a 20. századi angol irodalom nagy alakja fiatal korában Oxfordban tanít filozófiát és számtalan remek regény mellett kisebb-nagyobb filozófiai művek sokaságát írja meg.¹⁶ Egyik alapos ismerője Mary Warnock, aki maga is filozófus, Murdoch-ot is egzisztencialista filozófusnak tartja.

Elsőként a rosszhiszeműség (*mauvaise foi*, *bad faith*) és a spiritualizmus kapcsolatát kell elemeznem, hiszen ez tűnik számomra és az Előszó szerint Beauvoir számára is a legfontosabbnak (i.m. 5.) A vallásos szellemiség, spiritualizmus nem csupán a keresztény-katolikus hitben, Isten imáadásában áll, hanem a lélek elsőbbsége és a test bűnössége elfogadásában, vágyai elutasításában. Mindkét nemre kötelező normái azonban a fiatal lányok számára különösen szigorú nevelést és szűzies életet írtak elő. A keresztény morál önámítására példa Lisa és Madame Vignon (Anne történetében) és a vallástól független eset, Chantal, a tanárnő rosszhiszeműsége. A fogalomnak Sartre korai fő műve a *Lét és a Semmi* nagy teret szentel (2. fejezet), az ember ontológiai szabadsága előli menekülés egy formájaként. Egyik fő példája a randevú-jelenet (i.m. 93), ahol a nő viselkedik önámítóan, úgy, mintha nem tudná a férfi szándékát, önmagát is becsapva, elhiszi a férfi ártatlannak látszó udvarlását, bókjait. A férfi tudatában van, hogy az udvarlás az ágyhoz vezető szükséges játék.

egzisztencialistának. Azelőtt a fenomenológia német képviselői Husserl, Heidegger és Hegel követőinek vallja magát az a kis csapat, mely Sartre körül csoportosult.

¹⁶ Tőle származik egyébként az első angol nyelvű Sartre monográfia és Beauvoir etikájáról is írt egy recenziót. Murdoch egy generációval fiatalabb náluk, Sartre-ral személyesen is találkozott. Murdochnak talán egyik legfontosabb témája volt irodalom/művészet és filozófia kapcsolata, számos írásában elemzi Platontól Rousseau-n át saját nagy művéig, melyben a metafizikát ajánlja az erkölshöz vezető útként (Ld. *Metaphysics as a Guide to Morals*. London, 1992).

Ha alkalmazzuk elemzésünkben a Beauvoir-kutatás új eredményét, vagyis azt, hogy Sartre és Beauvoir minden gondolatukat megvitatták, egymás műveit még a megírás fázisában ismerték, valamint Sartre igen nagyra becsülte Beauvoir filozófiai képességeit, kézenfekvő annak elfogadása, hogy Sartre felhasználta Beauvoir eszméit, nem csak fordítva történt, ahogy Beauvoir hangsúlyozta. Lehetséges, hogy a rosszhiszeműség jelenségére inkább Beauvoir figyelt fel, hiszen a nő élethelyzetében gyakori jelenség, még ha nem is a randevú a legjobb példája. Ennél a fogalomnál érhetjük tetten Beauvoir eltérését Sartre-tól, mivel a férfi és a nő élethelyzetének különbsége magyarázza azt, hogy Sartre a szabadságot a létezés ontológiai jellemzőjének látja, míg Beauvoir morális vállalásnak, vagyis ő morális és nem természetes (ontológiai) szabadságról beszél (Beauvoir 1947, 24). A szabadságot ki kell vivni, vállalni kell- az ontológiailag értelmezett szabadságra nehezen alapozható etika, ahogy ezt Beauvoir éleselméjűen kifejti (Arp 2001). Ezért került elő Sartre-nál az etika kérdése csak *a Lét és a Semmi* legvégén és szükségképpen később is megoldatlan maradt.¹⁷ A nők élethelyzeteinek belülről megélt tapasztalata alapozza meg Beauvoir eltérését Sartre szabadság-fogalmától: a nők többsége számára nem állt hatalmukban dönteni sorsukról, vagyis már fiatal lányként szüleik, nevelőik (később férjük) döntéseit kell, hogy kövessék, ezért nehéz szabadságukat abszolútnak tekinteni. A regény legtöbb szereplője fiatal lány, abban az életkorban, amikor a nővé alakítás a férjhez menéssel befejeződik. Bennük a férfi társává válás feladata, a szexuális tárgy passzív szerepére való felkészülés ellenállást, lázadást vált ki, adott esetben drámát, tragédiát hoz. Miért tragikus a nő helyzete, miért láznak, szenvednek a fiatal nők? Ezt a kérdést általánosan, elvi szinten *A második nem* válaszolja meg (Beauvoir 1971, 26-27). Mert ők is emberek, igényük van a szabadságra, de egy olyan világban fedezik fel önmagukat, ahol tárggyá akarják őket merevíteni. E kettősség (transzcendens, immanens létezés), kétértelműség (ambiguitás) megélése teszi drámaibbá a női létezést, mint a férfiét — vagy autentikusabbá.¹⁸ A férfi létezés csak egy-két halvány szereplőben tárul fel, a regény a nők világában, körülöttük forog, ahol a férfiak csak a periférián tűnnek föl, de jelentőségük annál nagyobb (példakép vagy vágyott szerelem).

Az önámítás egyik példája Lisa, az egyik novella főhőse, akit az aszketikus élet szinte elsorvaszt. Ő robusztus vidéki kislánként került a Saint Ange katolikus intézetbe és lassan sápadt, sovány fiatal nő lett, aki a szellemi eltompulás felé halad. Hazugságra kényszerül, hogy néha kiszabaduljon az intézetből, pedig korábban aggályos őszinteség és remek ítélőképesség

¹⁷ Hazel Barnes, Sartre művének angol fordítója foglalkozott az etika problémájával (1967).

¹⁸ *A második nemben* (Beauvoir 1971, 306) a női önismeret és szexualitás autentikusabb voltáról beszél Beauvoir (Joó 2003, 44-47).

jellemezte. Szeretne barátaival, Marguerite-tal és Pascallal találkozni, de ezt csak hamis ürüggyel teheti meg. Önámítása abban áll, hogy továbbra sem tudatosítja ellenérzését az intézeti élettel szemben, elfogadja szabályait és erkölcsi normáit, de mivel hazudnia kell, ez megmérgezi a lelkét (126), barátai iránt is kételyt, gyűlöletet, irigységet ébreszt benne és testét is ez sorvasztja. Így nem csak az intézetben, hanem még barátaival szemben is kétszínű válik: Marguerite-et szereti és irigy rá, féltékeny annak más barátnőire. Pascal iránt is titkos imádattal viseltetik, de nem fejezi ki érzéseit, tehát vele sem őszinte – bár ezt egy fiatal lánynak a társadalmi szokás sem engedte meg, neki a férfi kezdeményezésére volt illő várnia. A novella vége pedig megmutatja, hogy a fiatal lányok teste is vágyakkal teli, a szűzies tisztaság egy életidegen, hamis ideál, amelynek elfogadása részéről önámítás, hazugság, és maga a katolikus morál is erre a hazugságra épül. A test és a lélek összetartoznak, nem úr és szolga viszonyában vannak, ahol a lélek a jó, a test pedig a rossz principium — ez Lisa élete igazsága. Filozófiai igazságként a fenomenológiai ontológia test és lélek ambiguitását középpontba helyezve szembefordult a platonikus, vallásos ontológiával, mely a keresztény morál alapja. Lisa teste fellázad, ahogy lelke is: története egy autoerotikus élménnyel zárul.

A spirituális rosszhiszeműség másik, kevésbé sajnálatraméltó példája Madame Vignon, Anne anyja. Az ő története Beauvoir fiatalkori barátnője, Zaza tragédiáját mondja el. Madame Vignon mélyen vallásos nő, lányát is így neveli. Az anya imájával kezdődik a történet, melynek során megsejtjük önámítását: azt hiszi, hogy a vallási normák követése indítja arra, hogy lányának sorsát megszabja, és eltiltsa attól a fiatalembertől, akit nem ő választott ki számára. Azzal igazolja önmaga előtt kegyetlen viselkedését lányával szemben, akinek szenvedést okoz, hogy őt egyedül Anne lelki üdve biztosításának vallási parancsa irányítja. De a történet során lelepleződik öncélú zsarnokoskodása: pusztán visszaél szülői hatalmával és Anne gyermeki szeretetével, és a szülőknek való engedelmesség vallási parancsával. A vallási jámborság mögött szülői hatalomvágy munkál, mely a gyermeket engedelmes tárgynak tekinti. Anne/Zaza ugyan lázad, a tiltás ellenére találkozik szerelmével is, de nem képes szembefordulni anyjával és vállalni az annak nem tetsző szerelmet. Ez a drámai feszültség okozza hirtelen megbetegedését és halálát, bár az orvosok agyhártyagyulladászt állapítottak meg mint Zazánál. Az ő halála anyja és a vallásos spiritualizmus rosszhiszeműségének bűne.

Az önámítás harmadik példája Chantal, a tanárnő, akinek helyzete alapvetően különbözik a két fiatalétól. Ő már felnőtt, önálló fiatal nő, anyagi értelemben is, a vidéki kisvárosban a párizsi szabad erkölcsök megjelenítője. Szabadnak tudja magát és diákjai is annak látják, csodálják, keresik társaságát. Az előző két vallásos szereplőtől eltérően nem hisz Istenben, vagyis nem igazolja létét egy abszolútummal, hanem önmagában, saját életében keresi léte

igazolását (Beauvoir 1947, 14-15).¹⁹ Három fiatallal van közeli, baráti kapcsolata, két lánytanítványával (Andrée és Monique), akik barátnők és az egyikük fiúját (Serge) is ismeri. Akkoriban a közerkölcs egy fiatal lány és egy fiú kapcsolatát csak a szülők egyetértésével jegyesség formájában és szigorúan plátói alapon tolerálta. Még szigorúbb volt a katolikus női morál, ruházkodás, modor, testtartás állandó kontrollját is magába foglalta. A fiatal pár (Monique és Serge) titokban, a tanárnő segítségével találkozik, aki viselkedésével elismeri szabadságukat a szerelemre, melyet a kisváros, szülők, iskola tagad. Azonban a tanárnő szabadsága csak látszat és önámítás, ami akkor lepleződik le, amikor bajba kerülnek és segítséget remélnék tőle. Az általa keltett látszatnak ellentmondva nem helyesli azt, hogy szerelmükkel teljesen, testi értelemben is élni mertek (Monique terhes lesz, de kiábrándul szerelméből és nem akar feleségül menni hozzá). Viselkedésével így korábban becsapta őket, mivel bátorítást kaptak tőle a kisváros normái megszegésére, de a bekövetkezett válsághelyzetben elfordul tőlük, nem segít, hanem erkölcsi felháborodásának ad hangot és az abortusznak még a lehetőségét is elutasítja. Ezzel elfogadja az addig lenézett kisváros hipokrita mentalitását, mely ilyen esetekben a gyors, kényszerű házassággal óvja meg a látszatot. Chantal önámítása lelepleződik: nem szabad ő sem. A későbbi morálfilozófiai szinten fogalmazva Chantal szabadsága mások szabadságának igénylése, elfogadása által lenne csak igazi szabadság, akkor, ha a fiatalok szabad választását (a testi szerelemre és a házasság nélküli jövőre) elfogadta volna. Erkölcsisége nem sokban különbözött a kisváros moráljától, csupán a vallásos hittől szabad. A fiatal párt, főleg a szép Monique-ot esztétikai tárgynak tekintette, különböző festmények alakjait látta bennük, nem az emberi szabadságot. Ha akarta volna szabadságukat, akkor nem a kényszerű házasságot, hanem terveik szabadságát kellett volna, hogy támogassa (Monique színésznő, Serge rendező akart lenni). Rosszhiszeműségének árulkodó vonása, hogy mindig mások szemével látja önmagát; ruhája, viselkedése hatását figyeli, (párizsi barátainak is erről ír), de belül üres, nem áll ki se másokért, se saját véleménye mellett (kivéve egy jelentéktelen iskolai ügyben). Önámítása feltehetőleg saját szexuális vágyaira is kiterjed: Beauvoir ábrázolásának művészi igazsága megmutatja a tanítvány Monique szépségének a tanárnőre gyakorolt hatását, aki érzéki élvezetet talál a benne való gyönyörködésben. Ezt a vonzerőt esztétikai élvezetté stilizálja, reneszánsz festmények nőalakjainak másává tárgyasítja Monique-ot. A másik

¹⁹ Az egzisztencializmus ateista, sartre-i és beauvoiri változatát képviseli, ahogy a negyvenes évek közepére kialakul. A korban népszerű a vallásos egzisztencializmus, maga Beauvoir is hajlott fiatal éveiben a misztikus, némileg mazochista vallásosságra, de már egyetemista korára megszabadult ettől. A két magyar recenzió fent nem említett teológus szerzője, Szabó Ferenc ezzel foglalkozik: „Két évforduló: Juhász Ferenc 80 éves, 100 éve született Simone de Beauvoir. Hogyan lett Beauvoir ateistává?” *Tárlatok* 82 (2008), 127-130.

tanítvány, Andrée feléje irányuló érzelmeit is valószínűleg észleli, mint ahogy annak gyönyörű barátnője iránti szerelmes rajongását is, de mindezeket a vágyakat, érzelmeket nem vállalja. (Később visszatérek még a szexualitás kérdésére.)

Választások és vonzások, női szexualitás

A rosszhiszeműség eddigi elemzésében mindenhol felmerült a választás és szabadság hiányának kérdése. Az egzisztencializmus elméleti kikristályosodása Sartre és Beauvoir irodalmi műveiben történik és később nyer elvi-filozófiai megfogalmazást. Hazel Barnes (1965) Sartre műveiben mutatta be azt a folyamatot, mely során a nemi különbség csak epizodikusan, példákban jelenik meg. Valószínűleg Barnes (1967) ötlete volt, hogy *A vendég lányt a Lét és a Semmi* irodalmi megjelenítéseként értelmezzük. Első látásra jogosnak tűnik, hogy inkább Sartre felfogását fedezzük fel benne, mely szerint a szembenállás, verseny, ellenségesség az alapvető interszubjektív viszonyulás (egy szerelmi háromszögről szól, mely gyilkossággal végződik). Beauvoirnak szerintem kezdetektől más a felfogása, ezért helyesebb regényeit a saját etikai-filozófiai írásaival összekapcsolni, melyet többen is megtettek *A vendég lány* esetében (Moi 1994; Sirridge 2003), míg tudomásom szerint *A hit hatalmát* nem elemezték morális szempontból. Az *ambiguitás etikájához* című (1947) írásában megtaláljuk a regény (1937) és *A második nem* (1949) közötti egyik összekötő kapcsot, ami a regény női világának általánosított fogalma, a nők szituációjának gyermeki világként, helyzetként való jellemzése (i.m. 37-38). Itt Beauvoir azt írja:

A nők helyzete igen hasonló a gyermeki szituációhoz, melynek jellemzője, hogy egy már kialakult világba születünk, melynek értékei kész dologként jelennek meg, amelyhez alkalmazkodni kell, ezért a gyermek biztonságban van, tetteinek nincs súlya, felelőtlen. A gyermek ezen a világon belül gyakorolhatja szabadságát. A szolgaságban és tudatlanságban tartott felnőttek (pl. feketék és nők) helyzete is ilyen: de a különbség az, hogy nők közül sokan választják is ezt az adott helyzetet, amennyiben elfogadják a férjük, szeretőjük által vallott értékeket. Így morális értelemben cinkossá válnak saját elnyomásukban, amennyiben a szabadulás elvi lehetősége adott, de ők erről lemondanak, „ez pedig nem becsületes, ez vétek. (38)

A szabadságot akarni kell, pontosabban ki-kinek magát szabadnak kell akarnia, erkölcsi értelemben önmagát szabadnak választania. Ekkor kerülünk a morális szabadság szintjére, amit meg kell különböztetni az ontológiai (vagy metafizikai) szabadságtól. Ez a distinkció Beauvoir teljesítménye. Minden hősnője akarja, keresi a szabadságát, miközben neveltetésük a feleség

szituációjára készíti fel őket, melyben majd szabadságukat a férj szabadsága korlátozza, elnyomja. A férjes asszony szituációjában szabadság helyett függőségben, lényegteleniségben lesz részük; a férj szabadsága, lényegi öntudata fogja az övékét meghaladni. A lányok az adott értékek világában gyakorolhatják gyermekihez hasonló szabadságukat, ezért férjet keresnek. Az első történet hősnője, Marcelle kétszer is megtapasztalta 'egy férfi társa' szituációját. Saját érzelmeit szabadon követve először egy szellemi társban vélte megtalálni párját, de jegyessége önámításnak bizonyult, mivel a katolikus szellemiség értékét, barátját követve, elfogadta. Vele együtt Marcelle is elvileg elvetette a testi vágy jelentőségét (i.m. 28), miközben elnyomta saját vágyait. Az elnyomott vágyak azonban feltörték a szép Denis Charval láttán, akibe szenvedélyesen beleszeretett és feleségül is ment hozzá. A vágyott társ-szerep azt jelenti, hogy „egy zseniális és gyenge férfi oltalmazó műzsája legyen, neki áldozza életét, megmentse a léhaságtól, bűntől” (i.m. 35). Marcelle abban vélte megtalálni élete célját, hogy egy kivételes férfi párja lesz: az örök női szerep, az önfeláldozás csábító szépsége ragyogott előtte.

A szép Denis azonban hűtlen természetű, a közös szenvedély hamar elveszti számára érdekességét. Jól feltalálja magát az eltartott, csodált és vágyott férj, zseniális művészi ígéret szerepében, míg feleségének a mártír, vagy/és a szigorú anya szerepe marad, és ő az elkényeztetett gyermekét játszhatja. Végül Denis elhagyja, miután felsége pénzét elherdálta. Marcelle pedig kényszerből — mivel nincs más választása — eljut az egzisztenciális magány vállalásához: „úgy tűnt, mintha egy hosszú száműzetésből visszatérve újból magára találna... többé nem is akar majd menekülni a magány elől” (53). Szabadsága önmaga szabadságának vállalásában, a szabadság akarásában áll, mely egyben helyzetén való túllépés, transzcendencia, egy terv (*project*) kitűzésében áll: ez pedig az alkotás, szenvedései megörökítése lesz: „Zseniális nő vagyok — határozta el.”²⁰ A korábbi életterv, a 'zseniális férfi felesége leszek' nem hozta el a boldogságot, szeretet, szabadságot. Beauvoir életében is kísértett a tradicionális női szerep, Sartre-ral való kapcsolatuk elején (Beauvoir 1965, 79-81). De szerencséjére Sartre erre nem volt hajlandó, ő nem csak saját szabadságát, hanem Beauvoir szabadságát is akarta és támogatta (saját filozófiai elveit a kettő összetartozásáról gyakorolta is, mielőtt megfogalmazta volna). Így jött létre szabad összetartozásuknak a konvenciókkal szembeszegülő életformája, mely még ma is példaértékű, és

²⁰ Érdekes késői fejleményként Kristeva fogalkozott a női zseni jelenségével a *Le génie féminin: la vie, la folie, les mots* című munkájába. 1999 és 2003 között három kötetben jelent meg (Hannah Arendt, Melanie Klein és Colette a három terület szereplői). Korábban Kristeva meglehetősen negligálta Beauvoirt, a 100 éves évfordulónak azonban fő szervezője, előadója volt, és megváltozott a véleménye róla. Ld. *(Re)découvrir S. de Beauvoir. Du Deuxieme Sexe à La cérémonie des adieux*. Sous la direction de J. Kristeva, P. Fautrier, A. Strasser. Paris: Le Bord de l'eau Éditions, 2008.

nem gyakori választás (a házasság intézménye tradicionális formában ma is népszerű).

Marguerite a másik olyan hősnő Marcelle mellett, aki eljut szabadságának vállalásáig, de ők két eltérő kort és élethelyzetet képviselnek, *A második nem* kategóriáit használva. A fiatalabb még a felszabadulás lázadó korszakában van (a fiatal lány), az idősebb már kiszabadult a házasság kötelékéből (a független nő), ha nem is önszántából (Denis elhagyta). Beauvoir saját tapasztalataiból sokat ajándékozott Marguerite-nek, amint írja is az Előszóban. A fiatal Beauvoir nak unokabátyja mutatta meg a bárók világát, ahova a jóházból való úrilányok számára veszélyes, züllött figurák is jártak. Marguerite is bárókba jár, méghozzá egyedül, Denist utánozva koktélvásásban, részegségben, kétes nőszemélyekkel való ismerkedésben. Egy fiatal lány esetében ez a viselkedés botrányos, sőt veszélyes is, mivel ártatlanságban nevelték és sejtelve sem volt a fenyegető veszélyekről (hajszán híján pórul járt). A teljes szabadság, szabadosság fő tabuja fiatal lányok esetében a szexualitás volt. Az ifjú lázadó férfiakkal és nőkkel is könnyen veszélyessé váló kalandokba bonyolódik: egy felnőtt lesbikus nő udvarlását is elfogadja, ám titkon Denis-be szerelmes, viszonzatlanul. Szabadsága azonban még inkább csak a jövő perspektívája, egyelőre megszabadult családjá spirituális erkölcsiségétől, — majd ezután kell mindent végiggondoljon (276). Története ezzel zárul, jövője nyitott a szabadság felé, amelynek ő kell értelmet adjon, mint ahogy múltjának is visszamenőleg, ahogy az *Az ambiguitás etikájához* fejtegetéseiben áll (Beauvoir 1947, 115).

Utánuk egy férfi választásait, szabadságát vizsgáljuk meg, aki két történetben is a vágy tárgya (Marcelle férje és Marguerite titkos szerelme). Denis egyben egy eltérő egzisztencialista attitűdöt, a nihilistáét példázza, akinek neme nem esetleges. A nihilista inkább férfi (mint Sartre regényhőse Roquentin), mivel nők kevésbé lehetnek szabadon nihilisták. Nem is akarnak igazán nihilisták lenni: a fiatal Marguerite is szorgalmasan tanul, bár igyekszik utánozni is Denist, a szeretett példaképet. A nőalakok ugyanis mind célokat tűznek ki, törekszenek a szabadság elérésére, hozzájuk képest a férfiak azok, akik mintegy természetesen szabadok a sartre-i értelemben és ezért kevésbé becsülik azt. Mihez kezd Denis szabadságával? Számára a szabadság az elfogadott normák elleni lázadásban áll, ami nem ütközik különösebb akadályba, illetve könnyedén túllép kötöttségein (pl. felesége szerelmén, az önálló létfenntartás kötelességén). Denis a szeszélyeiben valósítja meg szabadságát, mely így esetleges; egyik tervében sem hisz, saját művészi tehetségében sem. Végül feladja összes ötletét, túl fárasztónak találván még élvezetei hajhászását is. Egy gazdag szeretője kitartottjaként unalomba süllyed. A nihilista életszemléletet Beauvoir pár évvel később *Pürrhosz és Kineáz* című morálfilozófiai írásában elemezte (Beauvoir 2004, 89-150). Itt a fiatal

Marguerite szemével látjuk és ítéljük meg: eleinte csodálta, szerelmes volt bele, utánozta szabadosságát. Ezáltal Denis akaratlanul segítségére volt Marguerite-nek saját szabadsága megvalósításában, de mivel ezt nem tudatosan választotta, viselkedésének nincs erkölcsi értéke, csak szeszély. Másrészt, egyértelműen erkölcstelen képet ad róla Marcelle története, akit feleségül vesz, majd kihasznál és elhagy.

Szexuális szabadság és identitás: leszbikus, biszexuális, heteroszexuális

A regény a spiritualitás, tiszta szellemiség erkölcsi ideálját leplezi le, hősnői vállalják az emberi létezés ontológiai kétértelműségét: a letagadott testet, vágyakat, érzelmeket. Ez csak a filozófiai művekből visszatekintve lesz világossá, vagyis *A második nem* fogalmi apparátusát (a test, a szexualitás stb.) és élményanyagát, női szituációit kellene felelevenítenem, amit máshol részben már megtettem (Joó 2003). A mű magyar kiadásában, mely egy kétharmadára rövidített válogatás, elsikkad a szabadság egy olyan dimenziója, mely lehetőségként, megélhető valóságként vagy vágyfantáziaként, lehetőségként adva van: ez a leszbikus tárgyválasztás („A leszbikus” című fejezet egészében kimaradt). Beauvoir szerint a női létezés/szexualitás alapvonása, hogy önmagát szexuális tárgyként éli át és egyben nemi szubjektumként is. A szexuális tapasztalatban is csupán feltárul a létezés, lelepleződik (*dévoilement*). Beauvoir a heideggeri fogalmat egy általa nem gondolt összefüggésre alkalmazta. *A második nemben* „A leszbikus” című fejezet a formálódás, nevelés sorrendjében az utolsó, a szexuális beavatás, házasság előtt áll. Úgy tűnik, mintha egy fázis lenne a normális felnőtt heteroszexuális nővé válás útján, ahogy pl. Freud is gondolta, sőt helyenként Beauvoir is így ír róla. Ennek azonban ellentmond egyrészt a női szexualitás fenti jellemzése, a másik nő vonzása mintegy ’természetes’, a női test érzéki minősége is indokolja (puhább, kevésbé erőszakos a férfiénál), és a női nárcizmus folyománya is (’minden nő természetből leszbikus’). Még inkább alátámasztja egy másik nő választásának szituációtól függően nyitott lehetőségét a szabadság dimenziója. Eszerint az alakulás, formálódás nem lezárt, nincs egy célja (heteroszexuális felnőtt nővé válni), ezért a leszbikus tapasztalat nem tekintendő a fiatal lányok normális, de átmeneti fázisának. Még kevésbé biológiailag determinált, hogy ki lesz leszbikus vagy homoszexuális. Beauvoir „A leszbikus” fejezet végén összegezi, hogy a leszbikus választás egy attitűd, melyet egy szituációban választunk, egyrészt motivált, másrészt szabadon választott. Ez is a női szexualitás egyik útja a többi között, hogy női létezés problémáit megoldja. Morális értékelése attól függ, hogy valaki autentikusan, szabadon és nagylelkűen vállalja-e vagy inautentikusan, rosszhiszeműen és lustaságból

(Beauvoir 2010, 448). Meryl Altman kiváló tanulmányában (2007) sokoldalúan elemezte a kérdést, revidálva sok, a Beauvoir-kutatásban elterjedt nézetet mai, queer perspektívából.

A leszbikus választás igazsága érvényes a heteroszexuális választásra is, vagyis a szexualitásra általában. *A második nem* a női szexuális tapasztalat ambivalenciáját, kétértelműségét az emberi szituáció autentikusabb változatának láttatja a férfiénál (Beauvoir 1971, 307), ahogy erre máshol felhívtam a figyelmet (Joó 2003, 44-45). A korai regény igazsága a lányok sokértelmű élményei, érzései, vágyai és persze önámításai őszinte feltárásában áll. Az irodalom erre a tradicionális filozófiánál alkalmasabb, de Beauvoir is filozófiát művelt: egy erre alkalmas, egzisztencialista fenomenológiát, etikát alkotott.

A végső elméleti konzekvenciákat röviden levonhatjuk, melyek érvényesek Beauvoir személyes élete identitása (biszexuális²¹ vagy leszbikus) kérdéseire is.

A létezés, melynek minden mozzanata nemi jelleget hordoz (Beauvoir 1971, 61), jellemzője az alakulás, valamivé válás folyamata, a lezáratlanság, nyitottság, befejezetlenség. Lenni annyi, mint valamivé válni (nővé, férfivé, hetero-, homoszexuálissá). A létezés szabadságának és kötöttségeinek megjelenítésére a fiatalkor drámája alkalmas, azután többnyire megmerevednek a korábban cseppfolyós identitások, az egyén önazonosulása vagy/és a társadalmi nyomás, elvárások hatására. Elég közel áll mindez Judith Butler nézeteihez, persze Butlernél a foucault-i hangsúlyok éppen az alávetettséget emelik ki és kevésbé a szabadságot (erről Joó 2007), talán ezért is nevezte valaki Butlert egzisztencialistának (Schrift 2001).

Beauvoir élete paradigmátikus. egy kivételesen bátor és szabad nőt láthatunk, aki képes volt rá, hogy szinte egész életében, fiatalkora elmúltával is ellenálljon a beskatulyázó identitás hatalmának és elfogadjon minden lehetséges tapasztalatot (leszbikusat és heteroszexuálisat) és egyben nem volt mentes az önámítástól sem, ami csak emberivé teszi.

Felhasznált irodalom

Altman, Meryl. 2007. „Simone de Beauvoir and Lived Lesbian Experience” *Feminist Studies* 33:1, 207–232.

²¹Mariam Fraser: *Identity without Selfhood. Simone de Beauvoir and Bisexuality* című (Cambridge UP, 1999) kötete számomra kevésbé meggyőző deleuze-iánus fogalmi apparátust használ, bár imponáló mennyiségű szakirodalmat dolgoz fel.

- Arp, Kristana. 2001. *The Bonds of freedom. Simone de Beauvoir's Existentialist Ethics*. Chicago: Open Court.
- Barnes, Hazel. 1967. *An Existentialist Ethics*. New York: Vintage.
- Barnes, Hazel. 1965 „Literature as Salvation in the Works of J. P. Sartre.” *Proceedings of the American Catholic Philosophical Association* 39, 53–68.
- Beauvoir, Simone de. 1943. *L'Invitée. (A vendég lány)* Paris: Gallimard [*She Came to Stay*. Transl. Y. Moise, R. Senbouser. London: Secker and Warburg 1949; Cleveland: Wordl Publishing, 1954].
- Beauvoir, Simone de. 1944. *Pyrrhus et Cinéas*. Paris: Gallimard.
- Beauvoir, Simone de. 1947. *Pour une morale de l'ambiguïté*. Paris: Gallimard. [*The Ethics of Ambiguity*. Transl. B. Frechtman. New York: Philosophical Library, 1948.].
- Beauvoir, Simone de. 1949. *Le deuxième sexe* 1-2. Paris: Gallimard. [*The Second Sex*. Transl. Parshley. New York: Knopf, 1952. / *A második nem*. Ford. Görög Livia és Somló Vera. Budapest: Gondolat, 1969; 2. kiad. 1971].
- Beauvoir, Simone de. 1954. *Les Mandarins*. Paris: Gallimard [*A mandarinok*. Ford. Illyés Gyula és Wessely László. Budapest: Magvető, 1966].
- Beauvoir, Simone de. 1958. *Mémoires d'une jeune fille rangée*. Paris: Gallimard [*Egy jóházból való úrilány emlékei*. Ford. Nagy Péter. Budapest: Magvető, 1967].
- Beauvoir, Simone de. 1960. *La force de l'âge*. Paris: Gallimard [*A kor hatalma*. Ford. Réz Pál. Budapest: Magvető, 1965].
- Beauvoir, Simone de. 1963. *La force des choses*. Paris: Gallimard [*A körülmények hatalma*. Ford. Szöllősy Klára. Budapest: Magvető, 1966].
- Beauvoir, Simone de. 1973. *Minden ember halandó*. Ford. Görög Livia. Budapest: Európa.
- Beauvoir, Simone de. 1979. *Quand prime le spirituel*. Paris: Gallimard [*A hit hatalma*. Ford. Takács M. József. Budapest: Jaffa, 2013].
- Beauvoir, Simone de. 1984. *A megtört asszony*. Ford. Justus Pál, Rayman Katalin. Budapest: Európa.
- Beauvoir, Simone de. 2004. *Philosophical Writings*. Ed. Margaret A. Simons. Urbana-Champaign – Chicago: University of Illinois Press.
- Beauvoir, Simone de. 2006. *Diary of a Philosophy Student 1926-27*. Eds. M. A. Simons & Sylvie Le Bon Beauvoir. Urbana-Champaign – Chicago: University of Illinois Press.

- Beauvoir, Simone de. 2009. *Wartime Diary 1939-41*. Eds. M. A. Simons & Sylvie Le Bon Beauvoir. Urbana-Champaign – Chicago: University of Illinois.
- Beauvoir, Simone de. 2010. *The Second Sex*. Transl. C. Borde, S. Malovany-Chevallier. London: Vintage.
- Beauvoir, Simone de. 2011. „*The Useless Mouth*” and Other Literary Writings. Eds. M. A. Simons & Marybeth Timmermann. Urbana-Champaign – Chicago: University of Illinois.
- Beauvoir, Simone de. 2015. *Félreértés Moszkvában*. Ford. Takács M. József. Budapest: Jaffa.
- Bende, József. 2014. „Simone de Beauvoir: A hit kora.” *Vigilia* 79/3 márc.
- Fullbrook, Kate & Edward Fullbrook. 1998. *Simone de Beauvir: A Critical Introduction*. Malden: Polity Press.
- Joó, Mária. 2003. „Simone de Beauvoir filozófiája és *A második nem*.” *Pro Philosophia Füzetek* 35, 35–57
- Joó, Mária. 2005. „Simone de Beauvoir és a posztoszocialista helyzet.” In Sipos Palasik (szerk.) *Házastárs? munkatárs? vetélytárs?* Budapest: Napvilág, 39–57.
- Joó, Mária. 2007. „Beauvoir és/vagy Foucault? — A humanista feminizmus esélye.” In Séllei Nóra (szerk.) *A nő mint szubjektum, a női szubjektum*. Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó, 58–77.
- Kristeva, Julia. 1999-2003. *Le génie féminine 1-3*. Paris: Fayard.
- Kristeva, Julia. 2008. *(Re)Découvrir Le deuxième sexe*. Sous la direction J. Kristeva, P. Fautrier et alii. Paris: Editions Le bord de l'eau.
- Moi, Toril. 1994. *Simone de Beauvoir. The Making of an Intellectual Woman* Cambridge: Blackwell.
- Moi, Toril. 2009. „What Literature Can Do? Simone de Beauvoir as Literary Theorist” *PMLA* 124:1, 189–198.
- Schrift, Alan. 2001. „Judith Butler: une nouvelle existentialist?” *Philosophy Today* 12, 35–50.
- Simons, Margaret A. 1999. „Lesbian Connections: Simon de Beauvoir and Feminism (1991).” In Margaret A. Simons. *Simon de Beauvoir and The Second Sex: Feminism, Race and the Origins of Existentialism* Anham: Rowman and Littlefield, 115–144.

- Sirridge, Mary. 2003. „Philosophy in Beauvoir’s Fiction.” In C. Card (ed.) *The Cambridge Companion to Simone de Beauvoir*. Cambridge: Cambridge University Press, 129–149.
- Stoller, Silvia. 2014. *Simone de Beauvoir’s Philosophy of Age: Gender, Ethics and Time*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Suleiman, Susan R. 2009. „’A Scandaleuse Woman?’ Beauvoir in Paris” *PMLA* 124:1, 220–224.
- Szabó, Ferenc. 2008. „Két évforduló... 100 éve született Simone de Beauvoir. Hogyan lett Beauvoir ateistává?” *Távlatok* 82, 123–130.